

KIS-434 – Gl. abstrait, concret

(GE – 08 11 92)

Ken kozh hag ar Brederouriezh he-unan eo keal an *abstraction*, p'en kaver e henhellazeg endeo er furm *ajfaivresi*~. En e ster klasel e vez despizet evel "gwezhiad a'r spered o sellout a-zistag un elfenn (doaread pe davead) eus un derc'henn pe ur c'heal, o lezel ar peb all a-gostez". En eneb e vez lavaret *concret* an derc'henn sellet en he fezh hep ma lezfed a-gostez hini eus an elfennoù ouzh he ober".

Gant an amzer eo dedroet steriegezh an termenoù. Ar c'hemm pennañ e voe e tevad da intent "an derc'henn en he fezh" evel "ergorenn werc'hel er bed", eleze "tra". Ken e reer hiziv *le concret* eus an traoù o-unan e kement ma'z int dibarek, unveziat, trehontus d'an emouezañ, h.a. A-gostez e lezan amañ ar c'hemeradurioù lakaet war an termen gant HEGEL (*konkretes Allgemeine*), e dislavar gant kemeradurioù arnevez 'zo (evitañ ez eus un *Abstraktion* eus an unveziad), pe SARTRE ("*Le concret, c'est l'homme dans le monde*") na oufent kavout o lec'h en un notenn divrazañ. A-walc'h e vo amañ kevenebañ *abstrait* "(a-zivout) doareoù sellet a-zistag diouzh an ergorennoù o doug" ha *concret* "(a-zivout) an ergorennoù o-unan, ent dibarek : an traoù evel m'o c'haver er bed".

E brezhoneg e voe meur a daol esa da zec'heriañ keal an *abstraction*.

LE GONIDEC a ginnig : *rannañ, distagañ* "abstraire" ; *rannet, distaget* "abstrait" ; *rann* "abstraction" GON.FB. p. 6. Merkomp ne bled ket gant ster prederouriel ar Gl. *concret*, pa ro hepken : "CONCRET, adj. Coagulé, qui est réuni en une masse. *Kaoulédet. Pouloudennet* " id. p. 147.

VALLEE, en e *Vocabulaire Français-Breton de Le Gonidec* (1919), a ginnig : "*abstrait, diverzek*" (luniadenn gwan a-fet yezhouriezh ha faziek a-fet prederouriezh : ned eo *abstraire* nag ar paouez nag ar c'hontrol eus ar merzhout) ; "nom abstrait, hano diverzek, hano doare-tra" (an termen-mañ diwezhañ o vezañ dik e-keñver ur c'hemeradur eus an termen, met anarveradus dre e luniad). A-geñver e ro "nom concret, hano tra (verzek)" VFBR.Vall. p. 4. An termen-mañ a lak a-wel perak e

tibabas VALLEE ar stirann *merz-*: ar *concret* eo an traoù evel m'o merzher kuit a zistagañ doareoù diouto; meizadur faziek avat: an "distagañ doareoù" ned eo ket ur gwezhiañ o tont a eil lank da bleuskañ disoc'hoù ar merzhout met, evel a ziskouezas MERLEAU-PONTY o soliañ war imboure'hioù GOLDSTEIN, h.a., un arvez enlenat d'ar merzhout e-unan. Da vezañ klok e venegin an daou ziskoulm all a ginnige VALLEE en e *Vocabulaire*: "nombre abstrait, niver noaz, niver glan; nombre concret, niver traezou" id. ibid. En enmoned *concret*, o heuliañ skouer LE GONIDEC e ro hepken: "fetis; (nombre, nom, idée), v. abstrait; *concrétion*, fetisadur" id. p. 115.

An termenoù bet embannet gant VALLEE war *Vocabulaire* 1919 a adkaver warbouez nebeut en e *Grand Dictionnaire Français-Breton* (1931), p. 4: "◇ **ABSTRACTION** opération *doareelerez, diverzelerez, destrilherez* (-doareou), *noazerez* m.; ◇ **ABSTRAIRE** *doareela, diverzela, distrilha* (-doareou); ◇ **-TRAIT**: terme, nom abstrait *termen, hano doareel, -doare* (-tra), *-tra-ziverz, distrilhet*; (nom concret *hano tra(-verzek)*" ha p. 141: "**CONCRET** *fetis, voir abstrait*; ◇ **-TER** *fetisa, -aat* (et « se – »); ◇ **-TION** *fetisadur* m.; ◇ **-TISER** – sa pensée, son expression *bevaat e venoz, mont dre skouer*".

Gant kendalc'herion VALLEE ne voe ket degasadennoù bras evit a sell an termenoù a studiomp amañ.

E-barzh *Gwalarn*, hervez doare, e lak aozerion 'zo war *heverz* ha *diheverz* (arveret betek neuze gant ar ster "aes, diaes da verzhout") ar ster a roe VALLEE d'e c'hoveliadennoù *merzek, diverz(ek)*.

En e *Supplément au Grand Dictionnaire Français-Breton* (1948) e kinnig VALLEE daou dermen nevez: "**ABSTRAIT**. Ajouter: *doarehanver*" VALL.SUP. p. 2. "**CONCRET**. (Terme) – *tra(ou)hanver* opposé à abstrait *doarehanver doareel*" id. p. 37.

Maodez GLANNDOUR a zilez an deveradoù diwar *merz-*. War dornskrid e *Geriadur a Brederouriezh* (GEPR.) e lennan: "*heverz* = facile à percevoir, et *merzadus* = perceptible ont un autre sens" p. 54. Hogen kinnig a ra Br. *fetis* "concret", frouezh d'an tun a anvin "trealladur" (an tremen dre zeberzh ur yezh all): e 1704, hervez *Lexis*, e voe e galleg ar rikladur ster o reiñ da *concret* (a dalveze betek neuze kement ha "tuzum, tev, fetis") ur c'hemeradur er Brederouriezh evel keveneb da *abstrait*. Da heul e lakae Maodez GLANNDOUR en e zanvez geriadur ar steudad: "**ABSTRACTION** 1) comme fonction intellectuelle: *an difetisaat, difetiserezh* m. (ce dernier mot moins clair). 2) une abstraction: (*un*) *difetisadenn* f. *où, difetisadur* m. *ioù*

— abstraction spontanée = *an difetisaat war-eeun* – abstraction sentimentale = *an difetisaat dre santout*. **ABSTRACTIONNISME** *difetisouriezh*. **ABSTRAIRE** *dilenn un dra b. eus ; tennañ eus. S'ABSTRAIRE en em dennañ diouzh (an trouz) ; chom hep merzout (an trouz)*. **ABSTRAIT** 1) un abstrait : *un difetisad m.* (= ar pezh a vez dilennet eus un dra gant an difetisadenn), *difetisadur m. ioù*. 2) adjectif = *difetis*. **CONCRET** : *fetis*. **CONCRETISER** : *fetisaat*.”

Paotik e voe arveret an daouad *fetis-difetis* hag o deveradurioù gant Maodez GLANNDOUR en e skridoù — e-barzh ar gelaouenn *Studi hag Ober* pergen, (sl. ar pennad sinet gantañ : “Petra eo ar Brederouriezh ? ” niv. 11, pp. 12-19, Hañv 1940 hag ar “Follenn-C'heriadur” enlevret) ha da heul gant skrivagnerion *Al Liamm*, *Preder*, *Emsav*, *Imbourc'h*, h.a. E-keñver Yezhouriezh ez eo an trealladur, e-touez an treXadurioù all (treadverbadur, trestummadur, h.a.) un tun gerluniañ heñvel ouzh ar pezh a anver en Armerzhouriezh ar “mont d'an or”, eleze degemer un diskoulm teusk, koustus, pa na gaver hini all. Moarvat e vo graet c'hoazh gant Br. **fetis** ha **difetis** p'o deus sanket gwrizioù er yezh, da nebeutañ el lavar pemdeziek. Koulskoude war-benn dec'heriañ fraeshoc'h an torkad kealioù dispaket war ar sterva-se hag o tennañ da ziskiblezhioù diseurt, Prederouriezh met ivez Gramadeg, Jedoniezh, Stlenneg, e tere kerc'hat loazioù all.

Oc'h amc'hwiliañ kondon ar yezh hag o taveiñ da loazioù ar c'hembraeg e kinnigan luniañ diwar an div bennrann :

I. – Br. **GOUBAR(-)** (< hBr. *gubar* "à l'écart, abstrait" DGVB 200), an termenoù :

Br. **goubar** aa. & g. "abstrait" e tu an ergorenn. Oc'h adkemer an despizadur roet e derou an notenn-mañ : “un elfenn eus un derc'henn pe ur c'heal sellet a-zistag, a lavarer zo **goubar**”, eleze "tennet en distro" ; a se e c'haller ober anezhi ur **goubar** ha, da heul, ober gant **un anv goubar** "un nom abstrait". Heñvel dra e rafed evit ar c'heal hollek : **ar goubar** "l'abstrait" ; sk. : “Poellata **er goubar**.”

Br. **goubarel** aa. "abstrait" a-zivout ar goubar e tu an ergorenn ; sk. : “Mennozioù **goubarel**”, eleze dispaket er goubar, o tennañ da elfennoù goubar ha n'eo ket eus an traoù o-unan.

Br. **goubarek** aa. "abstrait" e tu an den e kement ma tezev er goubar, ma pled gant mennozioù goubarel kentoc'h eget gant an traoù o-unan.

Br. **goubarañ** "abstraire", eleze "sellout a-zistag un elfenn, un arvez, h.a."

Menegiñ ne ran ken an deveradoù **goubarelezh, goubarelaat, goubaregezh, goubarekaat**, h.a.

II. – Br. **LOUER(-)** (< hBr. *loir* "complet, diligent" DGVB 245 ; Kb. *llwyr* "complete, entire, utter, whole, total, full, thorough", h.a. GPC 2246), an termenoù :

Br. **louer** aa. & g. "concret" e tu an ergorenn. Oc'h adkemer an despizadurioù diaraok : "lavaret e vez **louer** an derc'henn sellet en he fezh", "an traoù evel m'o c'haver er bed." Alese e c'haller lavarout eus un dra sellet ennañ e-unan ez eo "un dra **louer**", "un dra en e **louer**" pe "ul **louer**" hag ober gant **un anv louer** "un nom concret". Heñvel dra e rafed gant **al louer** "le concret" ; sk. : "Mont d'al **louer**."

Br. **louerel** aa. "concret" a-zivout al louer e tu an ergorenn ; sk. : "Mennozioù **louerel**", eleze o tennañ d'al louer, d'an traoù o-unan.

Br. **louerek** aa. "concret" e tu an den, e kement ma pled gant an traoù o-unan ha n'eo ket gant mennozioù goubarel.

Menegiñ ne ran ken an deveradoù **louerelezh, louerelaat, loueregezh, louerekaat**, h.a.

Da skoueraat va c'hinnigadennoù e klaskin treiñ un nebeut bommoù :

Les substances ou les *concrets* sont conçus avant les accidents ou les *abstrait*s. LEIBNIZ (in FOULQUIE, p. 115).

Ergrafet e vez ar solwezioù pe al louerioù kent an darvoudoù pe ar goubaroù.

Notre connaissance du *concret* dépend de vues théoriques et réagit sur elles ; l'*abstrait* et le *concret* se construisent ainsi simultanément dans une dialectique de l'*abstrait-concret*. GONSETH (in FOULQUIE, p. 115).

E dalc'h selledoù damkanel hag o tastaoliñ outo e vez hon anaout al louer ; adeiladet e vez en ur ser ar goubar hag al louer dre un daelerezh goubar-louer.

Dans toute construction *abstraite*, il y a un résidu intuitif qu'il est impossible d'éliminer. GONSETH (in FOULQUIE, p. 4).

E pep danzeadur goubarel e vez un dilerc'h diwar nadiñ dic'hallus da ezvevennañ.

Il est classique en philosophie scolastique de distinguer trois degrés d'*abstraction* :

1° dans les sciences de la nature, on ne fait *abstraction* que des propriétés individuelles ;

2° en mathématiques, on fait *abstraction* de toutes les propriétés hormis la quantité ;

3° en métaphysique ou plus exactement en ontologie, on fait *abstraction* de la quantité elle-même pour ne considérer que l'être.

FOULQUIE, p. 4.

Klasel eo er brederouriezh skolastek diforc'hiñ tri derez d'ar goubarañ :

1° e skiantoù an natur, e c'houbarer diouzh ar perzhioù unveziadel hepken ;

*2° er jedoniezh, e c'houbarer **diouzh** an holl berzhioù nemet ar c'hementad ;*

3° en drabedoniezh pe dikoc'h er voudoniezh, e c'houbarer diouzh ar c'hementad e-unan hag e teseller ar boud nemetken.

Notomp ster ar galleg : “faire *abstraction* de X” zo lezel X a-gostez. Gwell na amprestañ seurt arver forc'hellek, karezet a-du-rall gant LALANDE : “ « Faire *abstraction* de... » en vient ainsi à désigner le contraire de ce qu'on appelle « *abstraire* » ou « considérer par *abstraction* ».” Br. “**goubarañ** X” zo sellout X a-zistag o lezel ar peb all a-gostez.

Ur c'hemeradur all eus Gl. *abstrait* hon eus bet tro da studiañ : el livouriezh e komzer eus art abstrait. Kinniget hon eus **solluniek** (sl. KIS-141, La-06, p. 96 ; KIS-149, La-07, p. 18 ; KIS-319, La-08, p. 258). Aze ivez n'eo ket diaes lakaat a-wel ur forc'hellegezh en arver ar Gl. *abstrait* : “Le tableau *abstrait* [...] joue, en somme, l'objet n'étant pas différent de lui, le rôle d'objet.” BRU (in FOULQUIE, p. 4). An daolenn **diarluniek** (Gl. *figuratif*) eo a zlefed ober **goubarek** anezhi pa na vez oberenn arz nemet dre berzhioù goubarel eus an ergorenn ez eo ; en ebeb e tlefed adanviñ **louerek** an daolenn solluniek e kement ma lavarere oberenn arz eus an ergorenn a-bezh, an dra, ez eo. Livourion 'zo, diskuliet ganto an dislavar, a ra eus an arz solluniek *l'art concret*.